

Övervintrande isländska rödbenor – en projekt-presentation

En sen kväll den 19 september 1997 fångades en kraftig rödbena vid Skanör. Om en normal rödbena vore stor som en mandarin var den här rödbenan som en större apelsin. Var det verkligen en rödbena? Alla karaktärer överensstämde med rödbena förutom storleken. Senare samma kväll fångades ytterligare en stor rödbena. De båda fåglarna vägde 35-40 g mer än vad tio andra rödbenor under augusti samma år hade vägt. Båda hade drygt 10 mm längre vinglängd än de tio rödbenorna från augusti. Efter att ha konsulterat litteratur några dagar senare stod det klart att fåglarna borde tillhöra den isländska rasen *robusta*.

Det finns från Sverige endast 1 godkänt fynd av 7 ex av rasen *robusta* (Breife et al., 1990). Samtliga är infångade och bestämda med hjälp av biometri. Det är nu kanske dags att börja bestämma *robusta* i fält (om inte på dräktkaraktärer så med hjälp av färgringar)!

Rödbenans komplicerade taxonomi

Det ska påpekas att uppdelningen av olika raser hos rödbena fortfarande är oklar. Om vi koncentreras oss på västra Palearktis så presenterades nyligen en analys baserad på mätningar av skinnlagda rödbenor från olika länder (Engelmoer & Roselaer, 1998). Enligt författarna av denna analys finns tre olika raser representerade i västra Europa. Rödbenor av rasen *robusta* häckar på Island och på Färöarna. De är generellt större än både skandinaviska och mer sydligt häckande rödbenor. Den isländska populationen beräknas till 50 000 - 100 000 par och den färöiska till 5-10 par (Snow et al., 1998). Förutom *robusta* finns en nordskandinavisk ras, *totanus*, samt en tredje ras med utbredning från brittiska öarna och österut till de baltiska länderna som kallas *britannica* (Engelmoer & Roselaer, 1998). Våra fjällhäckande rödbenor är något mindre än de rödbenor som vi hittar på skånska strandängar (rasen *britannica*). Rödbenorna i England är i sin tur något större än de skånska rödbenorna med holländska fåglar mittemellan. Så rödbenorna går från att vara minst i fjällen och gradvis bli större från södra Skan-

Figur 1. Sammanlagt har 33 rödbenor som troligen tillhör den isländska rasen *robusta* hittills utrustats med individuella färggringskombinationer av de färger som syns till vänster i bilden. På bilden syns individ 5126280 som ringmärktes på Nabben den 13/9 2002, där den stannade åtminstone 7 dagar. Foto Peter Olsson

dinavien mot sydväst till England och sedan bli som störst på Island.

De flesta *robusta*-rödbenor är flyttfåglar och förmodas övervintra på de brittiska öarna, men de övervintrar regelbundet i Danmark, Tyskland, Nederländerna och i Skåne (Persson, 1977, Snow et al., 1998). Ett fåtal stannar kvar på Island under vintern. Det finns ett ringmärkningsåterfynd av en stor ung rödbena som ringmärktes i sydvästra Norge 15 augusti 1988. Den blev sju år senare skjuten på Island under häckningstid (Aarvak and Pettersen, 2000). Rödbenor på de brittiska öarna är mer eller mindre stationära året runt, medan rödbenor från Holland upp till Nordnorge flyttar mot sydväst, och en hel del når ända ner till Västafrika.

Förutom de i Europa förekommande raserna finns det flera raser österut. I Kazakstan och i Ryssland öster om Uralbergen finns rasen *ussuriensis* som också är stor med vinglängder nästan som *robusta*. *Ussuriensis* är som störst i västra delen av sitt utbredningsområde

och som minst långt i öster. Rödbenor av denna ras antas övervintra i Persiska viken och i Indien (Engelmoer & Roselaer, 1998; Snow et al., 1998).

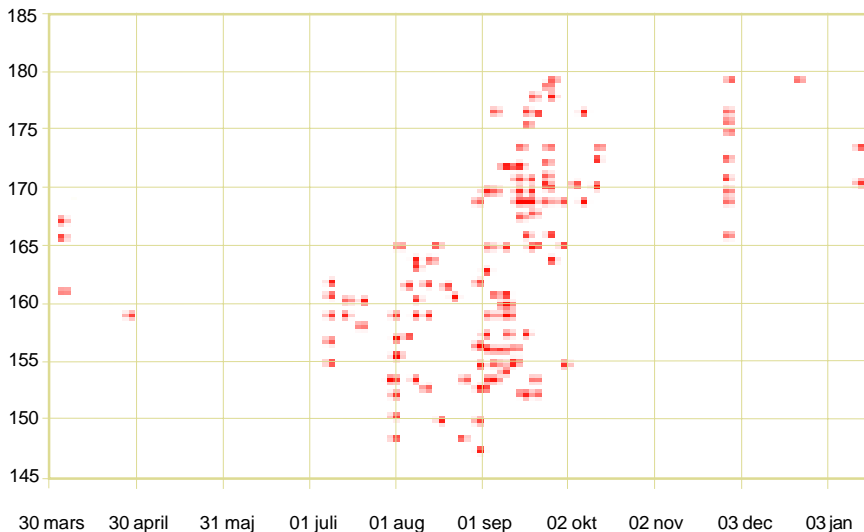
Skånska vinterrödbenor

Att isländska rödbenor övervintrar i Skåne är känt sedan tidigare (Persson, 1979, Fåglar i Skåne 1975-1988). Men när anländer de egentligen? När försvinner de från vår landsända? Återkommer de under flera år? Är de verkligen isländska? I den här artikeln presenteras ett projekt som syftar till att besvara dessa frågor. Vi redovisar också några exempel på resultat som hittills uppnåtts.

Färgringar på fångade rödbenor

Totalt har 174 rödbenor fångats, i huvudsak på Falsterbohalvön (mer än 90 %) 1997-2002. Alla övriga fåglar har fångats längs med kusten från Lomma i norr till Trelleborg i söder. Samtliga fåglar har fångats med slöjnet och vid många tillfällen har uppspelning av

Figur 2. Vinglängd hos 155 rödbenor 1997-2002, i huvudsak fångade på Falsterbohalvön. Omkring 1 september börjar fåglar med tydligt längre vinglängd uppträda i Sydvästskåne. Isländska rödbenor har en medelvinglängd på ca 174 mm (Engelmoer & Roselaer, 1998) medan 148 häckfåglar på Gotland hade en medelvinglängd på ca 161 mm, största uppmätta vinglängden var 168 mm (egna data).

rödbenans läte använts för att locka fåglarna. Samtliga individer har ringmärkts på vanligt vis med en metallring på höger tars. Vissa individer har fått individuella färgringskombinationer. De färgmärkta märks med en ljusgrön på höger tibia och mellan 0 och 3 färgringar på vänster tibia. Gul, ljusgrön, ljusblå, mörkblå och vit är de färger som har använts (Figur 1). Fåglarna har dessutom mätts och vägts. Många individer har fotograferats. Med hjälp av biometri har vi klassat 70 fåglar som *robusta*. 33 av dessa har fått individuella kombinationer av färgringar (1-4 st). *Robusta*-fåglar har längre vinge, högre vikt, kortare näbb, bredare bröstben och större fötter än övriga europeiska rödbenor. Vinglängden är det mått som skiljer sig mest mellan de olika raserna, *robusta* har drygt 10 mm längre vinglängd jämfört med våra inhemska häckfåglar. Generellt kan en *robusta*-fågel kännas igen i samma stund som fågeln omfamnas med handen. Storleksskillnaden är påtaglig, ungefär som mellan en brushona och en brushane. De fåglar som har haft en vinglängd längre än 169 mm har klassats som *robusta*. Några fåglar med kortare vinglängd (166-169) har likväl klassats som *robusta* eftersom de haft en kombination av kort näbb och hög vikt.

Rödbena av rasen *Tringa totanus robusta*.
Foto: P-G Bentz.

Molekylära analyser

För närvarande analyseras DNA från blodprov insamlade från flera populationer av rödbena. Ett stickprov har insamlats från de svenska fjällen, flera andra från sydsandinaviska populationer samt ett stickprov från de *robusta*-fåglar som infångats i sydvästra Skåne. Preliminära resultat antyder att det inte finns någon genetisk skillnad mellan våra stickprov som härstammar från potentiellt olika "raser". Eller så är den genetiska skillnaden mycket liten och svår att upptäcka med en rimlig arbetsinsats.

Fenologi

Fram till slutet av augusti är rödbenor som fångas slanka och små. Några procent är adulta fåglar som är på väg från häckningsområdena till sina ruggnings- och övervintringsområden. Omkring 25 augusti börja stora och kraftiga unga rödbenor uppträda ibland de fångade fåglarna (Figur 2). Den tidigaste adulta *robusta*-fågeln har fångats den 15 september, fågeln höll på att rugga. Dessutom har en ruggande adult fågel som möjligen kan

ha varit en *robusta* fångats den 3 augusti. De isländska rödbenorna finns kvar på sina häckningslokaler till och med augusti (Snow et al., 1998). Sannolikt ruggar *robusta*-fåglar senare på sensommaren än sydsandinaviska rödbenor eftersom de inleder häckningen några veckor senare.

Från värsträcket har vi än så länge bara knapphändiga data. En fågel som ringmärktes nära Spillepengen under december och sedan stannade kvar till den 26 mars var en *robusta*. Två fåglar med biometri som indikerar *robusta* har fångats så sent som 7 april. Isländska rödbenor flyttar från de brittiska öarna i mars-april och återvänder till sina häckningssområden under april (Snow et al., 1998).

Återkommer de flera vintrar i rad?

Vi fångade en individ under vintern 2001/2002 som var ringmärkt den 1999-11-08 på Måkläppen. Detta är det hittills enda av oss kända konstaterade fall då en rödbena vistats i Skåne flera vintrar.

Till sist skulle vi vilja ha hjälp...

...med att få färgmärkta fåglar avlästa. Spontan har Kenneth Bengtsson, David Erterius, Jens B. Bruun och Christer Sjögren läst av och rapporterat fåglar från Spillepengen, Måkläppen, Black och Kämpinge. Dessa fåglar (7 st) har alla utom en blivit fångade och märkta vid Nabben under september 2002. Vi är tacksamma för alla rapporter och lovar att underrätta alla som rapporterar färgmärkta individer om märkdata.

Tack

Tack till Ulf Lundvall för inspiration och hjälp med fångsten. Kaj Svahn, Marina Dimitrova och Alexander Hellquist hjälpte också till vid fångsten. Lennart Karlsson tackas för kommentarer på manuskriptet. Sist inte minst stort tack till samtliga som rapporterat färgmärkta fåglar.

Litteratur

- Aarvak T & Pettersen M (2000) Første sikre funn av islandsrødstilk *Tringa totanus robusta* i Østfold. *Natur i Østfold* 19: 161-162
- Breife B, Hirschfeld E, Kjellén N & Ullman M (1990) Sällsynta fåglar i Sverige, Vår fågelvärd supplement 13. Sveriges ornitologiska förening, Lund
- Engelmoer M & Roselaar CS (1998) Geographical variation in waders. Kluwer Academic, Dordrecht
- Persson C (1979) Isländska rödbenor *Tringa totanus robusta* i Sydskåne. Dansk ornitologisk Forenings Tidsskrift 73: 281-285

Snow DW, Perrins CM, Gillmor R, Hillcoat B, Roselaar CS, Vincent D, Wallace DIM & Wilson MG (1998) The birds of the Western Palearctic CD-ROM version. Oxford University press, Oxford

Denna artikel utgör meddelande nr 214 från Falsterbo fågelstation.

PETER OLSSON

Kämnärsvägen 8

C:124

226 45 Lund

046/13 79 93

Peter.Olsson@tbiokem.lth.se

RICHARD OTTVALL

Trolleholm 1267

268 90 Svalöv

0413/721 94

Richard.ottvall@hgo.se

Hur ser en robusta ut?

De isländska rödbenornas sommardräkt är mörkare, mer grå än hos de skandinaviska (Snow et al., 1998). Om det finns dräktkaraktärer, som skiljer sig för rödbenors vinterdräkter är okänt. Men vi tror att *robusta* har en mer markerad övergång mellan halsens och bröstets gråa fält (lite à la tuvsnäppa) jämfört med övriga europeiska rödbenor. Vid fältobservationer av färgmärkta individer tycker vi oss kunna se att *robusta* är kraftigare över bröstet och är mer kompakta än övriga rödbenor. En typisk *robusta* under vintern har påtagligt mörkgrå nacke och rygg, klart avgränsat grått hals- och bröstparti kontrasterande mot en i övrigt vit undersida. Det mest intressanta är röstskillnaden i locklåten. *Robusta* har en annorlunda ton i sin röst, något mjukare och vemodigare än de skandinaviska häckfåglarna.